MIRCEA IVĂNESCU

„Versuri"

Cît de deosebită este, acum, poezia unui Mircea Ivănescu! Printr-un hazard al lecturii, am citit ***Versurile*** îndată după ***Vine iarba:*** nu numai că nu este între aceste cărţi nici un punct comun, lucru normal la urma urmelor, dar ce noţiune de poezie se poate întemeia pe două exemple aşa de contradictorii? Ceea ce era la Ion Gheorghe instinct, aici este subtilitate, ce era acolo dezordine, haos vegetal, aici face impresia unui cosmos raţional ca al grădinilor de la Versailles.

Mircea Ivănescu ţine de categoria poeţilor preţioşi, afectaţi, care altădată s-ar fi numit galanţi. El scrie madrigaluri de un farmec voit desuet, cu un aer uşor *fin du siecle.*

„ însă eu pot, şi cu ajutorul motanului Theobald, / închipui nişte locuri pentru a-i risipi / ei supărarea, pot face romburi care se vor roti /

> pleoapele ei cînd închide ochii. Sau ca Herald / pot trimite un vis espre înţeleptul motan /să toarcă sub perna ei -şi ea să se trezească / rîzînd deodată, şi să privească / cu ochii rotunzi în jur... ". •

Versurile par lucrate uneori cu croşeta:,, *O poveste de iarnă - cum, oe furiş, / m-am strecurat în spatele ei - şi am ridicat deodată / lampa* i *mina dreaptă, mult înălţată. / Trupul ei s-a înscris în fondul de aur ' îl luminii, ca o iniţială de manuscris vechi".*

Aici este rafinament de stampă japoneză. Cu o tehnică mai nouă,

Ivănescu reia unele din predilecţiile lui Macedonski, Pillat (din prima epocă) şi ale altor simbolişti minori. Efectul nu vine din profunzime, ci din eleganţă. Fiecare poemă este un mic tabloid, compus savant, pe pînză, sau o acuarelă delicată, în culori pastelate:

„ Toamna e bine să ieşi pînă în fundul grădinii, / şi să pîndeşti şopîrlele pe zidul fierbinte de soare, / şi dacă răstorni capul puţin pe spate simţi / cum se înclină anul spre iarnă — / şi ţi se face frig. După aceea, cu pisica în braţe, | să te aşezi la fereastră şi să priveşti / cum decolorează grădina".

„Personajele" au poziţii şi gesturi studiate minuţios, o ridicare a lîinilor închipuie un balet, o pieptănătură este o ceremonie: *„S-a oieptănat astfel - şi-a ridicat părul / ca două aripi strînse, deoparte, de alta, a capului / - dacă s-ar desface - cum îi tremură cîteodată părul | cînd merge prin piaţa cu pomi răzleţi, prin vînt - / dacă aripile acestea s-ar deschide, i s-ar înălţa faţa /şi ar pluti, tot mai departe de noi... ".*

M. Ivănescu, în fond, petrarchizează. Impresia de studiu provine şi iin graniţa pusă între poet, *cel ce spune,* şi poezie, *ceea ce este spus.*

într-un rînd, M. Ivănescu refuză, nu fără fineţe de spirit, pretenţiile poeţilor moderni de a transcrie „vorbirea interioară": *„Adică/ tot eu să vorbesc despre faţa ei înecîndu-se, căutîndu-şi / respiraţia? însă atunci ar fi numai felul în care eu vorbesc / de remuşcări tulburi, de gînduri doar ale mele, / ale imaginii ei-ar fi numai un chip, o imagine - / şi ea - adevărata ei fiinţă atunci? ".*

Aşadar, el face o poezie a verbelor *dicendi,* în care cel ce spune există separat de ceea ce este spus, despărţiţi printr-un verb ca un tablou prin rama lui de restul lumii: *„în romanul pe care tot vreau eu să îl scriu, / are să fie o scenă de tip franţuzesc: / stau lungiţi, unul de altul în patul îngust... ".*

„ Povesteşte ea: am o fotografie / ~ a mea însămi - s tind în picioare la marginea / bazinului, foarte dreaptă, cu soarele în ochi... ".

Raţiunea mai adîncă a acestei tehnici trebuie căutată în neîncrederea poetului în poezie. Poezia nu e, pentru el, totul; ea nu absoarbe fiinţa poetului şi fiinţa lucrurilor, rămînînd doar o pură posibilitate. O figură a sentimentului sau a spiritului, o mască sau un joc (cum îi place lui M. Ivănescu s-o intituleze adesea). Poezia nu este, ea, o experienţă definitivă şi angajantă, ci doar o *spunere* în care existenţa este *ipotetică.* Aproape totdeauna, verbele *dicendi* ale lui M. Ivănescu se continuă în modul condiţional sau subjonctiv, al dubiului interior şi al posibilului, în necunoscutul sau nefiinţa lucrurilor, într-o aşteptare neumplută cu nimic şi la fel de ireală ca aburul luminii dimineaţa pe mare: *„Aş putea descrie şi altfel decît evocînd / spaimele mele din copilărie cînc*[1] *îmi închipuiam l singurătatea, noaptea, în camerele necunoscute, / aş putea descrie şi altfel ce am simţit*

oprind u- mă, / singur , în întune ric, în camer a cealalt ă a ei, /şi privin d pe fereast ră,

noaptea afară, şi strada, jos /şi simţindu-mi singurătatea cum îţi simţi febra noaptea... ".

După acest „aş putea" nu mai urmează, adesea, în poezia lui M. Ivănescu, nici un „dar".

(Contemporanul, nr. 31, 1968)

„Poeme"

Incapacitatea de a se uita pe sine în contemplarea lumii, cu alte cuvinte, spiritul critic, caracterizează şi ***Poemele*** lui M. Ivănescu, poet original şi subtil. Ca şi Marin Sorescu, autorul ***Poemelor*** e un sceptic, un neîncrezător în poezie. Se întîmplă că mulţi pe care-i sperie ceremonialul consacrat al poeziei sînt nişte sentimentali cu oroare de efuziuni directe. M. Ivănescu este tocmai un astfel de poet sentimental

ce nu suportă ridicolul sentimentelor. Şi atunci se travesteşte, adoptă o poză, de indiferenţă sau de îndepărtare, care devine modul lui de a cultiva o disoluţie sistematică a sentimentalismului. Fugind de afectare, poetul nimereşte peste un ton neutru, rece, prozaic. Desigur, acest ton e şi el trucat, la rîndul lui. Un ceremonial înlocuieşte pe altul.

M. Sorescu e sarcastic, scîrbit; M. Ivănescu, numai jenat de convenţii. Ni l-am putea închipui, la rigoare, reprimîndu-şi o clipă jena şi devenind „liric". La M. Sorescu, antipoezia e expresia organică a unui spirit critic înnăscut, căci autorul ***Morţii ceasului*** îşi trăieşte neconvenţionalismul înainte de a deveni conştient de el. La M. Ivănescu, antipoezia este consecinţa lecturilor, e o formă de saturaţie, o distanţă lucidă care se poate micşora sau mări, căci neconvenţionalismul său e ulterior şi educat. De aceea accentul cade, în deosebire de M. Sorescu, pe ceremonialul inventat şi originalitatea trebuie căutată aici, în acest amestec de proză şi de poezie, de metafizică şi de umor. Poetul imaginează conversaţii, comentarii şi personaje, desemnîndu-se pe sine însuşi sub numele de Mopete. T. Vianu ar fi numit acest fel de lirică o lirică a romanului. Mopete e, cum s-a remarcat, un Sweeney al lui Eliot, dar nu mai puţin, mutatis-mutandis, un Dionis din poemul eminescian. Proiectîndu-se pe sine sub înfăţişarea unui personaj, M. Ivănescu îşi atribuie idei, preocupări, obsesii, gesturi, ca unei ficţiuni epice. O mare parte din sentimentalismul congenital este, în acest fel, epurat. Poemele reprezintă romanul liric al lui Mopete: *„ mopete scrie un poem despre mopete / stîndla masă în local, scriind aplicat un poem despre mopete (...) /mopete din poemul pe care-l scrie el însuşi / îşi face închipuirile lui despre dînsul şi / crede că este independent - însă bufniţe -/semne al raţiunii - îl pîndesc pe propria lui frunte, / pentru că ele ştiu că el este doar o creaţie / care depinde de orice măruntă aberaţie / a lui mopete cînd vrea să se-ncrunte / fără motiv şi îl uită, mopete/ s-a răsturnat / care din ei? el - celălalt? celălalt? ".*

Pe o latură, ***Poemele*** sînt un exemplu de poezie a poeziei, imaginaţia întorcîndu-se mereu asupra ei. Totuşi, odată împlinit delicatul proces de exorcizare a „eului" poetic prin proiectarea lui într-un dublu, ele pot fi citite ca cea mai pură formă de lirică sentimentală şi meditativă, impregnată de o aromă de carte şi cu o pronunţată tinctură elegiacă. Să citäm ***îngîndurări matinale:*** *„ mopete, mergînd pe o stradă foarte îngustă / (- şi dimineaţa alunecînd neştiută spre amiezi -) şi in poarta unei grădini cu bălării, o fată cu fustă / prea strimtă, ţirivindu-l şi un iaz || de amintiri mocnite-n mopete, şi r asfrîngînd / tulbure gîndurile lui de acum, preschimbîndu-le / în mari*

remuşcări - (mopete nu le lua-n serios - trecea cu bărbia în piept, malaxînd / rău cîte un gînd de al lui fără urmare), tramvaie / treceau cu zgomote mari pe stradă bălaie / în soarele matinal, şi mopete vedea // imagini lăptoase adîncindu-se nesfîrşit / şi, printre ele, el însuşi cu pasul egal cum trecea / depărtîndu-se, apropiindu-se - prin timpul oprit".

(Contemporanul, nr. 34, 1970)

„Alte poeme nouă"

„Nu există o definiţie a poeziei în poezia lui Mircea Ivănescu", scrie Eugen Simion în frumosul lui comentariu, de acum trei luni („România literară", 26), al ***Alte poeme nouă.*** Fiind de acord cu majoritatea observaţiilor criticului, mă deosebesc de el tocmai în privinţa acestei constatări liminare: cred, dimpotrivă, că poezia lui Mircea Ivănescu este, aproape în întregime, o poezie a poeziei, conţinînd numeroase „definiţii", care e de mirare a nu fi fost văzute. Cîteva sînt concise, prinse în trama unui singur vers: „Capacitatea de a face un timp fără realitate în jurul unor cuvinte". Altele, mai numeroase, trebuie descifrate în ţesătura unor poeme, consacrate scriiturii: *„e literatură să spui că în ce scrii ar fi cu adevărat, printre literele /pe care le faci pe hîrtie, fiinţe, chipuri — sînt numai / pretexte pentru aceeaşi necontenită încercare a gîndului tău / de a crede că înseamnă ceva vorbele, sunetele — şi tu scrii, / te încăpătînezi să te joci cu şirurile pe care le alungeşti, nemăsurate uneori, / pe fila din faţă — şi în fond tot ce faci este să-ţi vorbeşti singur... ".* Definiţiile merg de la descrierea directă a mecanismului poetic, aşa cum îl înţelege poetul, pînă la figurarea lui într-o imagine fabuloasă: *„... gîndul acesta, deci, e un animal leneş, un crocodil care se mişcă alene, / ieşind din apele fluviului, la soare, şi se opreşte locului, /şi cască, - şi printre dinţii lui nu ies minunatele reduplicări - puii - / ci i se văd resturile mîncării -şi el se hrăneşte cu halci de amintiri - / şi păsări anume tocmite i le ciugulesc conştiincios, şi e ca o idilă /pe malurile verzi ale nilului — şi după o vreme, în care a privit / cu ochii lui inexpresivi în soare, se întoarce la fel, ponderos, /pe picioarele lui scurte, şi intră în apă".* Dar există sugestii încă şi mai concrete, de la care pornind, putem întrevedea atît structura de suprafaţă a poemului lui Mircea Ivănescu, cît şi obsesiile de adîncime. îmi voi îngădui citarea unei poezii întregi, a cărei analiză ne va conduce la concluzii semnificative: *„dar dacă deci nu poţi să le faci, întîmplările, / perpendiculare peste lipsa de anecdotă din tine, /poţi să vorbeşti mereu despre ele - (ca şi cum ar fi /*

mai multe, nu una singură, aceeaşi în care /sînt doar două personaje, oprite la intrarea | într-un gang, pe o străduţă îmbătrînită, si după caz / e noapte, şi ninge, şi în lumina becurilor din mijloc / sînt faţadele ca într-o gravură dintr-o carte cu basme germane, /sau e amiază înaltă -şi soare - şi casele sînt cu ferestre baroce, / cum se cuvine în oraşele italiene supuse austriei imperiale, / şi el o ţine de mină, şi ea vrea să fugă, şi îi vorbeşte / fărîmicios - şi nu este, fireşte, nimic adevărat într-o scenă ca asta, l să continue, adică - doar amintirea care vrea să facă / o întîmplare / aici, şi nu reuşeşte), şi drumul de la acea clipă în gang / pînă la amintirea ei - asta e întîmplarea ".

Poezia este, aşadar, o întîmplare: un drum de la o clipă trăită la amintirea ei. însă amintirea nu reproduce, ci închipuie realul, ca un multiplicator pentru imaginea originară. Poemul stă într-un regim al posibilului, nu al realului. Nu e vorba doar de o unică împrejurare, ci de mai multe, asemănătoare şi diferite, suprapuse unele peste altele; decorul e facultativ, chiar dacă are stereotipiile lui (noaptea de iarnă umedă ori *amiaza* scăldată în soare, zăpada ori ploaia, oraşul cu ganguri medievale ori acela deschis spre muntele din vecinătate). Nu se poate şti nici dacă scena nu e cumva rodul închipuirii. Ceea ce rămîne constant, în mijlocul acestor conjecturi ale memoriei afective, sînt **el** şi **ea,** cuplul etern nedesfăcut al liricii lui Mircea Ivănescu. **EI** este poetul, naratorul, cel care îşi aminteşte, povesteşte sau scrie; ea este personajul central, cel care ascultă sau citeşte poezia şi misteriosul destinatar liric al ei. în altă parte, poetul scrie: *„dar să fie un poem transparent, / întru numele ei — dar nu o poemă de dragoste ".* Sau, şi mai limpede: *„ nici măcar vorbele noastre nu mai înnoptează în lumea asta în care ne-am tot străduit să facem / o intrigă, o acţiune, şi uite că ea de fapt nici nu deschide cartea asta, | în care mai mult e vorba de tot soiul de zădărnicii, / decît de ea însăşi",* în sfîrşit, această interogativă definiţie din perspectiva celei care o citeşte: *„în fond literatura o putem noi citi într-un fel, / în altul - de ce să facem din împrejurările acestea / oricum fictive - un roman poliţist? cînd în fond încordarea / acţiunii nici nu are atîta importanţă? cînd o putem face | atentă la minunăţiile noastre sufleteşti pur şi simplu făcînd / disocieri şi nuanţe - un fel de expoziţiune melodică - urmată insidios / de o dezvoltare meşteşugită? ".*

Aici sînt toate elementele, de la început remarcate în versurile poetului, care, dacă s-au schimbat cu ceva din 1968, cînd Mircea Ivănescu a debutat, la aproape patruzeci de ani, şi pînă astăzi, cînd a împlinit cincizeci şi cinci, s-au schimbat în sensul umplerii unui stil, acela de la început constituit, ca viziunile foarte personale ale unui

sentimentalism metafizic. Poetul şi-a surprins iniţial contemporanii prin formula lui prozastică de lirism, de o „monotonie vicleană", cum spune acum, analitică şi introspectivă, ca un roman psihologic. Intr-un moment în care poeţii preferau lirismul cel mai lipsit de anecdotă, Mircea Ivănescu a ales calea reprezentării dramelor lui intime sub forma unor scurte scene sau naraţiuni, fals epice", impregnate însă de o puternică atmosferă particulară. Aspectul conversaţional şi familiar al acestor ficţiuni pseudo-epice era (şi este) izbitor. Nimic nu părea să se îndrume în el spre respectul lirismului la modă în anii 60 şi 70, influenţat de modernismul pur al simboliştilor şi al lui Mallarme; din contra, versul era „frînt", după modelul (mărturisit de poet) al lui Rilke, Eliot şi Pound, transformat într-o proză lentă, divagantă şi parantetică, fără ritm evident, şi care nu numai că nu încerca să evite banalitatea şi cotidianul, dar le cultiva cu insistenţă în detrimentul marilor simboluri. Are dreptate Eugen Simion să afirme că „ *insignifiantul, derizoriul, penibilul, efemerul (categorii ale vidului) intră într-o durată şi participă la o epopee", o epopee serios-ilară si în fond ironică, exprimată poetic cu ajutorul unui „ discurs care începe în afara poemului şi se termină, dacă se termină, undeva, cîndva, într-un spaţiu şi într-un timp neştiute".*

Metapoeticul şi intertextualitatea sînt esenţiale pentru această lirică meticuloasă şi opacă, străbătută de rare sclipiri metaforice, dar cu atît mai stranii în splenodarea lor alexandrină *(„privighetoarea înfloreşte -sigur, noaptea fiind atît de tandră, / privighetoarea înfloreşte chiar, şi tufa unde se-ascunde / cîntă "* sau „ *şi s-ar auzi mersul acesta al nostru, prin telescop, / ca al miriapodului care-şi bate o dată la nouă sute nouăzeci şi nouă de /foşnete accentul?").* Mircea Ivănescu a scris de la început cea mai consistentă şi mai organizată poezie a poeziei din întreaga noastră literatură, un test plin de ecouri întretăiate ale altor texte, ca într-un joc inextricabil al scriiturii cu modelele ei şi cu sine însăşi.

Ceea ce dezvoltă aceste *Alte poeme nouă* este latura sentimental-metafizică a poeziei lui Mircea Ivănescu. Stilul a rămas analitic, familiar şi conversaţional, dar a alunecat treptat într-un vizionarism misterios, fulgurant şi fantasmatic. Fantasmele sînt produsul amintirii. Undeva, în străfundul memoriei, există o imagine obsedantă care încearcă să răzbească la suprafaţă. Peste ea se aştern alte imagini, care-i sporesc irealitatea şi o „lucrează" încet, dar ireversibil, nu numai făcînd-o de nerecunoscut, dar dîndu-i o înfăţişare din ce în ce mai ipotetică. Poemele evocă o lume lăuntrică incertă şi bogată, cu multe foi temporale, care se desfac pe rînd sau deodată,

asemenea foilor unei cepe infinite; trecutul se repercutează în prezent, stîrnind cercurile apei spre orizontul memoriei; cel care îşi aminteşte şi amintirea lui fac una; ochiul care priveşte şi imaginea de pe retină nu se mai deosebesc; interiorul şi exteriorul devin jumătăţile definitiv lipite ale sufletului în căutare de sine; obiectele de altădată se oglindesc în scriitura de acum, se pierd în ea, ca într-un abis. Acest proustianism liric are esenţă platonică. De la Ion Barbu, nici un poet român n-a mai pus atîta preţ pe răsfrîngerea lucrului în imagine, pe jocul de oglinzi paralele dintre realitate şi ficţiune. Bacovian, cum s-a spus, prin sentimentul melancolic al singurătăţii fiinţei, rătăcitoare în labirinturi morale şi provinciale, Mircea Ivănescu este barbian prin platonismul profund al viziunilor sale, de o contingenţă pe cît de concret zugrăvită pe atît de înşelătoare.

Exemplele sînt uşor de cules de pe orice pagină a volumului ***Alte poeme nouă.*** Voi menţiona doar poezia ***Ploaie dimineaţa devreme,*** în care mintea şi lumea îşi fac faţă în modul cel mai uimitor, în *„sala imensă a minţii",* făpturi ciudate, mişcîndu-se alene, se opresc la ferestrele ce dau spre *„grădina din afară cu alei printre ierburi",* scăldată într-o,, *lumină de ploaie* " (motiv recurent), popuiată, la rîndul ei, de făpturi asemănătoare, care-şi lipesc ochiul de geamuri şi privesc *„de afară, scena aceasta, — mincinoasă, firește, dinăuntrul minţii". •„Privindu-şi amintirea",* adaugă poetul: *„jocul acesta de-a amintirea clipei de-acum".* Timpul este, la Mircea Ivănescu, o clepsidră, curgînd din trecut spre prezent, dar şi înapoi, din amintire spre aceea ce a provocat-o: ochiul cel deschis afară înăuntru se deşteaptă.

Rafinată, cultivată, ironică (fără asperitate), subtextuală, poezia lui Mircea Ivănescu este opera unuia dintre cei mai originali poeţi români contemporani.

(România literară, nr. 37, 1986)